

Verslag Klimaattafel Bewonersinitiatieven 27 september 2023

Inleiding

In opdracht van gemeente Den Haag organiseert Duurzaam Den Haag (DDH) in twee rondes de Klimaattafel Bewonersinitiatieven. De uitkomsten van deze rondes brengt DDH samen met enkele vertegenwoordigers van de deelnemende bewonersinitiatieven in bij de klimaattafels voor professionals die de gemeente parallel organiseert. Doel van de tafels is het sluiten van een Klimaatakkoord waarin gemeente, bedrijven, organisaties en bewonersinitiatieven afspreken welke bijdrage zij de komende jaren willen leveren aan het versnellen van de transitie naar een klimaatneutrale en -bestendige stad.

De eerste ronde van de Klimaattafel Bewonersinitiatieven vond plaats op 27 september 2023 in The Grey Space met in totaal 76 aanmeldingen en uiteindelijk 60 deelnemers vanuit de diverse bewonersinitiatieven. Na een heerlijke maaltijd volgde de plenaire inleiding met wethouder Kapteijns waarbij hij kort de gemeentelijke prioriteiten schetste op de deelthema's energietransitie, duurzame leefomgeving, duurzame mobiliteit en circulariteit. Daarna gingen de deelnemende bewoners uiteen in vier groepen om per deelthema te inventariseren welke plannen en ambities zij hebben om bij te dragen aan versnelling van de transitie, en welke uitdagingen en wensen (behoeften) zij daarbij zien. Via stickers werden vervolgens per thema de drie belangrijkste plannen/ambities en uitdagingen/wensen gekozen.

Leeswijzer en vervolgproces

Hieronder volgt per deelthema een overzicht van de ingebrachte plannen/ambities met de daarbij horende uitdagingen/wensen en de gekozen **prioriteiten/highlights**. In de bijlagen staan de deelnemerslijst en de voor- & achteraf geleverde input integraal weergegeven.

De uitkomsten van de eerste ronde worden door DDH en twee vertegenwoordigers per deeltafel ingebracht bij de tweede ronde van de Klimaattafel voor Professionals. Vervolgens worden de uitkomsten van die tweede ronde besproken tijdens de tweede ronde van de Klimaattafel Bewonersinitiatieven om te bepalen welke bijdrage de bewonersinitiatieven uiteindelijk kunnen en willen leveren aan het begin 2024 te sluiten Haags Klimaatakkoord.

Thematafel Energietransitie

Plannen & Ambities

- a. Zonnepanelen op publieke daken
- b. Windturbine
- c. Slimme meters actie
- d. Energiecoaches
- e. Huis-aan-huis brief/bezoeken
- f. Ketel op (55/70/...) graden
- g. Inductiekookplaten lenen
- h. Collectieve warmte-wijkproject / warmtenet
- i. Informatiebijeenkomsten en collectieve inkoop
 - Warmtepompen
 - IJskasten
 - Zon op eigen dak
 - Slimme radiatoren/Plugwise
 - Isolatie
 - Ventilatie
 - Koeling
- j. Studies naar wijk-warmte-oplossingen
- k. Energie-fixers organisatie opzetten
- l. Startproject collectieve warmte, VVE of straat of wijk, b.v. TEA/TEO/TED/Geo
- m. Kierdichtingsproject starten
- n. VVE's ondersteunen met collectieve warmte en/of PV-panelen
- o. Informatiebijeenkomsten organiseren
- p. Windmolen op dak
- q. Straataanpak
- r. Warmteversnellers (wep)
- s. Kleinschalige scholingsbijeenkomsten/info voor bewoners icm samen uitvoeren
- t. Onderzoek naar opslag Buurtbatterijen en/of HTO

Besproken en aangevuld met:

- Subsidies komen niet aan bij de doelgroepen die dit het meeste nodig hebben (voldoen niet aan de normen, eerst investeren en dan pas subsidie; deze mensen hebben geen geld om te investeren).
- Geen gevoel van urgentie bij de rijkere wijken ondanks de hogere energieprijzen; hoe gaan we de urgentie wel weer krijgen? Mogelijke oplossingen: goede lezingencycli. (financieel, technisch en hoe krijgen we het georganiseerd) of bijvoorbeeld bij verkoop huis via de makelaar.
- Toegankelijkheid en begrijpen van subsidies probleem; oplossingen tailor made door professionals/coaches die hiermee helpen

- Collectieve projecten; collectief project-ontwikkel-team organiseren als vrijwilligers in de wijk het niet meer aankunnen in de wijk. Betaalde professionaliteit voor continuïteit en opschaling. Ook in de rijkere wijken is dit nodig.
- Wat doen we in wijken waar er geen vrijwilligers zijn of waar ze de kennis niet hebben?
- Maatwerk per wijk: weerstand en gedrag in de energie transitie, hoe kun je dit het beste dit communiceren als wijk initiatieven.
- Informatiepunten in de armere wijken zijn nodig; bijvoorbeeld in buurtcentra.
- Opschaling tussen wijken wordt nodig; van elkaar leren.
- Goed kennismanagement is nodig t.b.v. de bewonersinitiatieven.
- Fact & figures behoefte bij de relevante bronnen (bij de gemeente is hier te weinig aanwezig of wordt te weinig beschikbaar gesteld)
- Regierol van de gemeente (b.v. voor een interferentie plan voor ondergrondse afstemming) maar ook onderling tussen initiatieven. Duurzaam Duinoord heeft veel data, presentaties of studies, kunnen we dit ergens te centraliseren of uit te wisselen en delen tussen de wijken. Idem voor Ypenburg, Benoordenhout en Statenkwartier. Duinoord en SK willen delen.
- Huurders: particuliere verhuurders dienen verplicht te worden om te verduurzamen en laat huurders zien dat ze bepaalde rechten hebben

Highlights Plannen en Ambities Energietransitie

1. Meer samenwerking tussen de initiatieven
2. Kennisuitwisseling verbeteren; er is al veel kennis
3. Hulp nodig voor kansarme wijken, maatwerk, subsidies toegankelijk maken

Uitdagingen en Wensen

- a. Uitdaging en wens: samenwerking (steun/begeleiding) met gemeente
 - Morele steun/vertrouwen
 - Financiële steun
 - Aanspreekpunt
 - Informatiepunt, o.a. voor ingewikkelde panden
 - Praktische steun, b.v. communicatie (brieven, meedenken)
 - Project-ontwikkel-team ter ondersteuning van bewoners, b.v. THV (WidW?)
 - Regelgeving en concrete doelen (gele wijken, temperaturen) naast verleiding
 - Isolatiestandaard hanteren en communiceren
 - Concrete afspraken met particuliere verhuurders over uitfasen EFG-labels
 - Warmtekevels toekennen
 - Opgroeirecht ondersteunen

Prioriteiten Energietransitie

- We moeten tot actie en resultaat komen. Het gaat te langzaam.
 - Diversiteit maakt de ET ingewikkeld. Daar rekening mee houden (huurders/eigenaren, rijk/arm, jong/oud, etc.). Taylor made oplossingen nodig.
- Nodig:
 - Delen van informatie door gemeente en tussen initiatieven + professionele ondersteuning van de initiatieven die grotere (collectieve) projecten oppakken. Wiel niet telkens opnieuw uitvinden.
 - Garantstelling voor financiering bij grote projecten door de gemeente
 - Urgentie die door de lagere prijzen wat is weggezakt weer verhogen (hoe?), b.v. door ...
 - Stringentere regelgeving
 - Verplichtingen naast verleiding (b.v. voor verhuurders)
 - Reisgids/coaching voor bewoners met specifieke eisen

Thematafel Leefomgeving

Plannen en ambities

- a. Geven van alternatieve bestemming aan groene corridors en parkeerplaatsen
- b. Opbouw inhoudelijke kennis voor eigen organisatie
- c. Geven van adviezen over vergroening & wateropvang
- d. Appgroep redt de plant
- e. Wedstrijd organiseren grootste bloem
- f. Opzetten van wijkcompostbakken
- g. Stimuleren van aanleg groene daken
- h. Planten van eetbare bomen
- i. Aanleg van Eetbare plantsoenen
- j. Vergroenen van gevels en tuinen
- k. Regentonnen acties organiseren
- l. Organiseren wekelijks vegan potluck
- m. Model maken voor energie en voedselvoorziening
- n. Scenario 3^e route energietransitie
Mariahoeve: bestaanszekerheid, zeggenschap en inclusiviteit

Highlights plannen en ambities Leefomgeving

1. Aanleg van eetbare plantsoenen/eetbare bomen
2. Geven van een alternatieve bestemming aan groene corridors en parkeerplaatsen
3. Opbouw kennis en verbinding met andere duurzame doeners

Uitdagingen 1^e inventarisatie

Combinatie van vooraf binnengekregen punten en inbreng vanuit de zaal:

- a. Te weinig capaciteit bij eigen organisatie: menskracht, focus, tijd, kennis
- b. Overvragen van vrijwilligers
- c. Ontbreken financiële middelen voor lange termijn
- d. Onkunde van gemeente, organisaties en bewoners
- e. Niet op waarde schatten van project door gemeente en daarom onvoldoende ondersteuning
- f. Geen aanspreekpunt bij gemeente, integrale benadering, loket?
- g. Onbereikbare woningeigenaren en VVE beheerders, meekrijgen in klimaat adaptieve maatregelen
- h. Veel mensen blijven ongehoord (niet “niet bereikbaar”) dus niet inclusief
- i. Er mist een bredere integrale visie:
- j. aspecten zoals water, fijn stof, gezonde bodem gezondheid ontbreken

Wensen & Kansen

- a. Centraal aanspreekpunt gemeente (Waar/bij wie kun je voor wat terecht)
- b. Infopunt over subsidies & beleid van overheid

- c. Soepeler omgaan met wijkagenda, handboek openbare ruimte, regels
- d. Herschrijven handboek openbare ruimte
- e. Ruimte voor experiment en steun in de rug
- f. Soepelere medewerking gemeente
- g. Langetermijnvisie vanuit gemeente gewenst, bijvoorbeeld:
- h. Meer aandacht naar onderhoud en beheer ook lange termijn
- i. Benut koppelkansen: bij vervanging verharding: halfopen verharding gebruiken
- j. Veranker VN mensenrecht; recht mooie, gezonde en duurzame leefomgeving in wetgeving en beleid. Het recht op een gezonde leefomgeving.
- k. Regelgeving op basis van zinvolheid
- l. Belang van verbeelding is belangrijk
- m. Eerder betrekken bewoners gemeentelijke plannen
- n. Betrekken onbereikbare (ongehoorde) bewoners
- o. Inclusief en rechtvaardigheid, aansluiten bij groepen die nu niet aangesloten zijn
- p. Meer financiële middelen, ook voor lange termijn
- q. Invoeren van tegeltax
- r. Kennis delen, een netwerk, synergie, krachten bundelen
- s. Meer actieve vrijwilligers met tijd en kennis
- t. Verbinden met andere duurzame doeners (uitwisseling)
- u. Overzicht verschillende initiatieven
- v. Organiseer dat gezamenlijk ontwerpen en ontwikkelen
- w. Creëren van meer voedsel en verbindingsplekken
- x. Stimuleer voedsel verbouwen en samen eten
- y. Maak vleesreclame verbod en fastfoodketen verbod bespreekbaar
- z. Combinatie groen en eetbaar groen
- aa. Gelijkwaardigheid en vertrouwen en open mind
- bb. Betere info over hoe je acties kunt doen
- cc. Behouden van historische plekken

Prioriteiten Leefomgeving:

1. Verbreed Duurzame Leefomgeving naar "Duurzame, Gezonde en Inclusieve Leefomgeving" als een nieuw integraal uitgangspunt voor denken.
2. Regelgeving en beleid op basis van zinvolheid en recht op gezonde schone inclusieve leefomgeving (VN-Mensenrecht)
3. Pas integrale benadering toe met stads brede visie voor lange termijn.

4. Gebruik de kracht van verbeelding gebruiken
5. Baseer regelgeving op basis van zingeving en vertrouwen als een cruciale benadering.
6. Maak ruimte voor experimenten
7. Faciliteer helder centraal aanspreekpunt gemeente (waar/bij wie kun je voor wat terecht)
8. Stimuleren van voedsel verbouwen en samen eten
9. Betrek eerder bewoners bij plannen leefomgeving: gezamenlijk ontwerpen en ontwikkelen
10. Zorg voor inclusiviteit en neem "Onbereikbare"/ongehoorde bewoners ook mee
11. Maak meer financiële middelen vrij voor initiatieven en projecten voor zowel opstart als acties op lange termijn
12. Benut koppelkansen door groen in openbare ruimte eetbaar groen te maken

Thematafel Mobiliteit

Plannen & Ambities (Wat wil je gaan doen?): 1^e inventarisatie

- a. Stimuleren/versnellen/aantrekkelijker maken van deelauto-gebruik via coöperaties
- b. Stimuleren deelauto-gebruik: via promotie andere aanbieders
- c. Parkeerplaatsen (zakelijk): andere bestemming geven als ze niet gebruikt worden
- d. Buurtbewoners informeren over opties: via huis-aan-huis-blad, website, social media
- e. Compostbakken in de wijk zodat afval niet meer opgehaald hoeft te worden
- f. Data-analyse per straat: huidige mobiliteitsgedrag per straat onderzoeken en op basis hiervan voorstellen doen met terugkoppeling resultaten aan bewoners (bewustwording)
- g. Herinrichting gebruik van straat: het is wenselijk om samen met bewoners een herinrichting te maken en voor te stellen
- h. Duidelijke doelen stellen: concrete doelen stellen voor groei deelcoöperaties
- i. Meer alternatieven: niet enkel auto's, maar ook andere opties aanbieden
- j. Meer ondersteuning van initiatieven en onderlinge kruisbestuiving om van elkaar en andere voorbeelden te kunnen leren
- k. Ambities 2030 opschalen en verbreden

Highlights Plannen & Ambities Mobiliteit

1. Sterk laten groeien van coöperatief delen
2. Groot denken naar 2030: samen met gemeente per wijk concrete heldere doelen stellen
3. Herinrichting van straten: focus leggen op spelen, verblijven, lopen en fietsen

Uitdagingen & Wensen (Wat heb je nodig?): 1^e inventarisatie

- a. Uitdaging: te weinig menskracht, tijd, focus
- b. Uitdaging: flexibel kunnen omgaan met steeds vaker overvraagde vrijwilligers
- c. Wens: duidelijk aanspreekpunt binnen gemeente voor vragen + goed informatiepunt met relevante overheidsinfo
- d. Wens: ondersteuning bij werven meer actieve vrijwilligers/leden
- e. Wens: verbinding met andere duurzame initiatieven in Den Haag
- f. Wens: meer inzet gemeente op stimuleren deelvervoer bij bewoners/organisaties (+OV/P+R)
- g. Wens: inspiratie nieuwe mobiliteitscampagne (zomer)
- h. Wens: laadpalen ook in voortuinen en aan gevels toestaan, ook tbv opslag zonnestroom + beter onderhoud laadpalen
- i. Wens: parkeerruimte omzetten in ruimte voor eetbaar groen
- j. Wens: centrale aankoop & transport door horeca van lokale producten
- k. Wens: distributiecentra aan stadsrand tbv gezamenlijke distributie naar buurten/woningen

- l. Wens: opbouw gelaagd netwerk (op buurt-, stads- en regionaal niveau partijen hebben die elkaar weten te vinden) om duurzaam gedrag te stimuleren
- m. Wens: meer ondersteuning, regelgeving, financiering vanuit overheid tbv duurzaam gedrag
- n. Wens: regelgeving bekijken obv zinvolheid/wijsheid
- o. Wens: meer samenwerking obv gelijkwaardigheid en vertrouwen
- p. Wens: maximum aantal vergunningen per huishouden (en/of 2^e auto ontmoedigen?)
- q. Wens: stimuleren vervoer over water + zorgen voor meer doorgangen
- r. Wens: verbinding energiesysteem en elektrisch vervoer (opslag)
- s. Wens: parkeerbeleid informeler en aangenamer maken voor bewoners
- t. Wens: proactief gemeentebestuur en een grotere rol innemen in het nemen van maatregelen
- u. Wens: voldoende alternatieven in Zero Emissions Zones (ZEZ)
- v. Wens: prioritering aanpassen: Stappen, Trappen, OV, MaaS en Privé-auto's (STOMP)
- w. Wens: als gemeente heldere positie kiezen over + urgentie benoemen van duurzame mobiliteit
- x. Wens: parkeren op afstand stimuleren obv data-analyse
- y. Wens: mobiliteitshub en ander ontwerp van straat op basis van input van bewoners
- z. Wens: meer menskracht bij gemeente nodig om hoeveelheid wensen te realiseren
- aa. Wens: differentiatie per wijk (maatwerk)
- bb. Wens: fietsbuurtstallingen (gratis gemaakt voor oeverwaaerspashouders)
- cc. Wens: duurzaam vervoer nadrukkelijk in plannen opnemen
- dd. Wens: bij routebeschrijving naar bijeenkomst gemeente auto als laatste optie opnemen
- ee. Wens: betrek mobiliteitsinitiatieven meer (gemeente)
- ff. Wens: verbeter verkeersveiligheid; op fietspaden wordt hard gereden door scooters en bepaalde elektrische fietsen, die vaak ook de stoep als racebaan gebruiken, vooral sommige bezorgers

Highlights Uitdagingen & Wensen Mobiliteit

1. Grotere rol gemeente (beleid, leasecontracten, marketing, parkeren)
2. STOMP-prioritering (Stappen, Trappen, OV, MaaS en Privé-auto's) in alle beleidslagen
3. Herinrichting straten obv behoeftes bewoners

Bijlage Mobiliteit: Vooraf & achteraf ontvangen input

(Duurzaam) Bezuidenhout Deelt

- Elk jaar inzet op duurzame mobiliteit via o.a. deelauto's.
- Dit jaar (zakelijke) parkeerplaatsen alternatieve bestemming geven op moment dat ze niet gebruikt worden; buurtbewoners informeren via huis-aan-huis blad, website & social media.
- Uitdagingen zitten vooral in menskracht, focus en tijd.
- Wat helpt is centraal en duidelijk aanspreekpunt binnen gemeente en goed informatiepunt waarin alle informatie over bv subsidies en ontwikkelingen vanuit overheid terug te vinden zijn.
- Ook nodig: meer actieve vrijwilligers. Er is geen capaciteit om werven van nieuwe leden echt goed op te zetten. We missen, zoals dat in veel andere wijken wel het geval is, een kritische massa aan mensen met kennis en tijd.
- We lijken op dit moment wel goed aangehaakt te zijn bij de diverse overleggen in de stad zodat we kunnen kiezen wanneer we ergens aan mee willen doen.
- Ten slotte werkt verbinding met andere duurzame doeners en denkers in het mooie Den Haag.
- Met DEEL en gemeente zorgen dat groepen die via OnzeAuto in een groep delen, begeleid kunnen worden naar een coöperatie als ze dat willen. Een coöperatie kan delen aantrekkelijker maken omdat het goedkoper wordt en je met je groep zelf kan besluiten over je tariefstelling en welke auto's je least of koopt. Ook geeft het mogelijkheden om meer participatie van burgers te organiseren in de wijk. OnzeAuto is hier ook voorstander van.

Vogelwijk Energiek

- Verschillende deelauto projecten: opkomst grotere organisaties (MyWheels, GreenWheels, Sixt, Snappcar) is kansrijker dan lokale eigen auto's. Er zijn mensen die hechten aan het delen van 'eigen'

lokale auto (geen gedoe met mensen die je niet kent): zeker ook doen! Schaalvoordelen en gevarieerd aanbod van landelijke aanbieders werkt uiteindelijk beter voor meeste mensen.

- Gemeente zou veel meer kunnen doen om autodelen te stimuleren – aanbod is voor meeste mensen nog niet betrouwbaar genoeg om eigen (2^e) auto weg te doen.
- Op zoek naar inspiratie voor nieuwe mobiliteitscampagne (zomer)

Buurtenergie Statenkwartier

- Laadpalen ook in voortuinen en aan gevels: gemeente zou laadpalen ook in voortuinen moeten toestaan; mbv kabelgoten kan overlast weggenomen worden. Nu gaat kostbare zonne-energie verloren. Laadpalen kunnen ook aan gevels, voor huizen zonder voortuin, worden bevestigd.

Marianne Edixhoven (o.a. Spinozahof)

- delen van vervoer met andere duurzame organisaties/individuen: opzet deelvervoer
- opbouw netwerk op alle lagen van de samenleving gericht op duurzamer gedrag
- Mensen die zich vrijwillig inzetten worden steeds vaker overvraagd: heel belangrijk hier super flexibel mee om te kunnen gaan en nog veel meer mensen te kunnen betrekken bij noodzaaksamenleving te verduurzamen.
- Rol overheid: waarom dwingt een wijkagenda duurzaam handelen niet logisch af?
- Gelijkwaardigheid en vertrouwen in organisatie: wees partner!
- Bekijk regelgeving op basis van zinvolheid / wijsheid.
- Financiële armslag voor dit soort projecten voor een lange termijn.
- Regelgeving van overheid waar nodig (mag best stevig); verleiden van burger waar dat kan.

Ons Eten (gekoppeld aan mobiliteit)

- Centrale aankoop en transport door horeca van lokale producten (Grote Markt)
- Rol distributiecentra net buiten de stad om gezamenlijk lokaal voedsel en andere producten op efficiënte en energiezuinige manier naar buurtcentra of huishoudens te brengen; zoals Hubclup bij strandtenten, maar ook zero emissie distributie in binnenstad.
- Weghalen van parkeerplaatsen en deelvervoer & OV stimuleren, waardoor ruimte vrijkomt voor eetbaar groen (Groene buurthuizen, moestuinen, schooltuinen, fruitbomen, etc).

Thematafel Circulariteit

Waarom circulariteit

Door de deelnemers wordt gevoeld dat er **twee grote problemen** zijn, die beide als oplossing circulariteit nodig hebben. Namelijk:

- a. **Grondstoffenprobleem**
 - Grondstoffen zijn eindig, sommige raken al aardig op.
 - Door het winnen (mijnbouw) en transporteren van grondstoffen:
- b. **Afvalprobleem**
 - Te veel afval.
 - Moeilijk te recyclen afval. Onder andere samengesteld afval door de mix van materialen, zoals plasticsoorten, papier en metalen.

Over welke soorten materialen gaat het? Spullen (kleding, apparatuur, bouwmaterialen), Voedsel en biologische materialen, Verpakkingen, Meer (Bijv. medicijnen)

Plannen & Ambities (Wat wil je gaan doen?): 1^e inventarisatie

- a. Reduceren productie van **nieuwe spullen door de wegwerpcultuur te veranderen**:
 - Suggestie: stimuleren herbruikbare luiers.
 - Bij bestaande activiteiten aandacht hebben voor dit onderwerp bijvoorbeeld bij
- b. Spullen beter en langer gebruiken
 - Uitbreiden van de Repair Cafés, meer betaalde krachten, vaste medewerkers bij bijvoorbeeld ministeries die collega's helpen met repareren.
 - Na gebruik: tweedehands doorgeven of verkopen Bijvoorbeeld via de fysieke buurthubs (zie onder), communicatieplatforms zoals Hoplr, Peerby.
- c. Na einde levensduur van spullen: materialen hergebruiken
 - Inleverpunten voor hergebruik, zie de buurthubs hieronder.
 - Initiatief: textiel hergebruiken voor isolatie. Concreet werd genoemd gordijnen naaien voor isolatie van huizen.

Highlights Plannen & Ambities Circulariteit

- a. Uitbreiding van Repair Cafes per staddeel en betaald
- b. Uitbreiding deelplatforms op lokaal niveau (bij bestaande buurtinitiatieven)
- c. Bewustwording kringloop denken vergroten

Uitdagingen & Wensen (Wat heb je nodig?): 1e inventarisatie

Wat is nodig, o.a. van de gemeente?

- a. Fysieke **ruimte** voor de activiteiten (praten, educatie, repareren, scheiden, opslag, vervoer).
- b. **Middelen** zoals voor transport, gereedschap enz.
- c. **Mensen** met kennis en motivatie. Vakmensen. Financiële vergoeding voor deze mensen is logisch, voor continuïteit en kwaliteit. Want het is belangrijk.
- d. **Geld**, mede voor de beloning van de medewerkers.
- e. (Van rijk/EU): **belastingstelsel**. Veel minder belasting op arbeid, veel meer belasting op grondstoffen en vervuiling.
- f. Steun door **communicatie en voorlichting**. Actief bekendmaken en verwijzen naar de hubs. **Meertalig!**
- g. Goede **samenwerking** tussen alle organisaties en niveaus. Ook met de sociale en welzijnssectoren. Hierin grote rol voor gemeente en rijk!
- h. Steun door juiste **regelgeving**: regels moeten stimuleren, niet hinderen. Op gemeenteniveau: bestemmingsplannen, vergunningen, APV.
- i. Goed gedrag **stimuleren**. Bijv. door subsidiëren gezond voedsel en preventie. Door het 'makkelijk' te maken het goede te doen.

- j. Slecht gedrag ontmoedigen. Bijv. door strakkere handhaving.
- k. Ontmoedigen 'kopen op zicht' bij **webwinkels**. Dit geeft verspilling van materialen (als retouren worden weggegooid) en onnodig transport.
- l. Mogelijkheid: een vaste heffing voor elke bezorging ('**pakjestax**'), belastingen op transport-uitstoot.
- m. Kennis: welke maatregelen helpen het best? En hoe kan de 'prestatie' van de hubs worden gemeten? (KPI = Key Performance Indicator).

Wens: Wat is er nodig aan sociaal en randvoorwaarden?

Er zijn sociale randvoorwaarden zonder welke het niet zal lukken om duurzaamheid te verbeteren. O.a. de sociale situatie van mensen. Daarop moet worden aangepast met de acties en met het narratief met verschillende groepen mensen.

- Sociaal **financieel**: Mensen die rood staan hebben geen geld voor duurzame keuzes als die duurder zijn. Hiervoor is een oplossing wenselijk.

- Kans: soms kan circulair handelen kosten besparen. Bijv. bij reparatie. Misschien ook door beloning voor inleveren.
- Sociaal **woonomgeving**: mensen die bezig zijn met 'overleven' kunnen weinig aandacht hebben voor duurzaamheid.
 - Sommige buurten hebben weinig voorzieningen (zoals afvalbakken), veel steen en weinig groen, zijn niet rustig en niet veilig. Een voorbeeld: de speeltuin is vies gemaakt.
 - Veel afval op straat bij fastfood en avondwinkel. Strenger handhaven? Beloning voor 'schoonste straat'?
 - In winkels ligt soms te oud voedsel en wordt te weinig gecontroleerd.
- Sociaal **kennis en taal**: voor mensen met weinig kennis en opleiding of die de taal niet spreken is het moeilijk zich in te leven. Mogelijkheden:
 - Straatcoaches van de eigen cultuur en taal
 - Meertalige communicatie
- Sociaal **gezondheid**: combineren circulair en duurzaam met gezondheid bevolking.
 - Wegens 'leed' en zorgkosten door **welvaartsziekten** (obesitas, diabetes).
 - In de FEBO snackmuur ook duurzame, circulaire, **gezonde waren** aanbieden (bijv. snoepgroentes).
 - Subsidie voor **gezond eten tijdens activiteiten**.
 - In **restaurants** afrekenen per gewicht, zoals in kilo-restaurants. Beginnen in de gemeentekantines?
- Gedragsverandering schijnt **traag** te gaan. Juist daarom blijven stimuleren, de tijd dringt.

Wens: Bewustzijn creëren.

Impact productie van spullen en afval. Als onderdeel van burgerschap.

- Aan wie en waar: scholen, op straat en in de wijken, tijdens inburgering van nieuwkomers.
- Bezoeken organiseren aan circulaire bedrijven.

Oplossing: Stimuleer 'circulaire coaches'

- Circulaire coaches zijn wellicht minstens zo belangrijk als energiecoaches.
- Over de naam 'circulaire coach'. Klinkt moeilijk en vaag. Alternatieve namen:
 - Grondstoffencoach, afvalcoach, reparatiecoach, recyclingcoach: deze dekken maar een deel van de lading.
 - 'Straatcoach': zegt alleen waar de coach zijn werk doet, niet wàt hij doet.

Oplossing: professionele circulaire buurthub

Hier toegespitst op circulariteit vanwege het onderwerp van deze tafel, maar uiteraard kunnen de hubs breder! Alternatieve namen: 'maakzone', de 'groene buurthub'.

- Functies:
 - Kennis (educatie, coaches)
 - Eén inleverpunt voor 'alles'.
 - Ontzorging: een bewoner hoeft niet zelf te gokken of het repareerbaar is, wie het zou kunnen hergebruiken, of het recyclebaar is, waarheen

- het afgevoerd zou moeten worden. Dat kunnen de professionals voor hem/haar doen.
- De huidige mogelijkheden zijn beperkt: 'afvalbrengstations' zijn ver weg, auto nodig; bij ophalen door grofvuil zal vaak alleen recycling gebeuren, i.t.t. reparatie of hergebruik.
- Aantal bijvoorbeeld op wijkniveau.
 - Niet te weinig, zodat voor elke bewoner dicht bij (in de stad max 2 km?).
 - Niet te veel in aantal, zodat elke hub voldoende middelen kan hebben voor alle functies.

Functies van de hub in meer detail:

- **Ontvangst van bewoners**, voor vragen, voorlichting, educatie, motivatie. Coaches!
- **Advies** aan bewoners over aanbieden voor **compost** of zelf composteren.
- Ontvangst van **materialen**
- **Beoordelen** van inkomende materialen
 - Repareerbaar voor de eigenaar?
 - Geschikt voor weggeven / doorverkopen?
 - Recyclebaar? Moet het eerst gescheiden worden in onderdelen?
- **Verwerken** van materialen:
 - **Repareren**. Ook mogelijk: van twee exemplaren één maken. Ook stimuleren reparatie bij mensen thuis (bijv. van witgoed).
 - **Doorgifte** naar hergebruik (weggeefwinkel? Kringloopwinkel?)
 - **Scheiden in onderdelen** t.b.v. hergebruik of recycling. Dit is arbeidsintensief maar is het waard.
 - Doorgifte naar recycling / afvalverwerking.
 - Tijdelijke **opslag** van de deelstromen.
- **Inzameling** van 'extra schone' compost (schoner dan GFT) die lokaal wordt gecomposteerd (educatie!). (Een voorbeeld gezien bij stadsoase Jacob Cats, zie Marianne Edixhoven.)

Oplossing tussenprojecten voor als er nog geen buurthub is

- 'Pop-up' **circulaire markten** worden georganiseerd.
- Misschien kunnen '**circulaire feestjes**' positief stemmen. Met voedsel dat 'over' was.
- Suggestie: begin projecten in een **kleiner gebied**. Bijv. een buurt of een plein. Daar kunnen ervaringen worden opgedaan en zo'n project kan een voorbeeldfunctie krijgen.

Highlights Uitdagingen & Wensen Circulariteit

- a. Professionele circulaire groene buurthub (vooral veel plek)
- b. Urgentie gevoel creëren rondom circulariteit (iedereen meekrijgen)
- c. Inclusieve communicatie o.a. meerdertalig

Bijlage Circulariteit: Vooraf & achteraf ontvangen input

Stichting Repair Cafe Den Haag

- Elke gemeente of stadsdeel moet een in-huis RC hebben.
- Werknemers (en/of mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, vluchtelingen, asielzoekers, inburgeringsplichtigen) zullen de mogelijkheid hebben daar een betaalde dag als vrijwilliger te werken. Als pilot kunnen we deze alleen beschikbaar maken voor de werknemers van de gemeente. Daar kunnen we leren wat werkt en wat niet, vervolgens aanpassen en verder uitbreiden.
- Bewoners van de gemeente moeten geïnformeerd worden via verschillende kanalen en in zo veel mogelijk talen (net als tijdens Covid-19).
- KPIs in kaart te brengen en meten. Hoe kunnen we meten hoeveel CO2 uitstoot wordt voorkomen?
- Tijd: We moeten snel en hard beginnen om doelen van 2030 te halen.
- Geld of bronnen: We moeten over de nodige middelen beschikken om deze doelen te bereiken.

- Samenwerking met de gemeente en alle mogelijke organisaties.

Ons Eten

- Een gezonde bodem is cruciaal: hier wordt o.a. heel veel koolstof opgeslagen. Lokaal voedsel van een goede gezonde bodem eten betekent koolstofopslag, gezonder eten, en een goede directe relatie met boeren liefst in een regionale voedselstructuur (anders hebben wij straks zeewier en melk en de Rotterdammers aardappelen, uien en peen). Het is de vraag wat we willen met het Westland: veel voedsel, maar ook klimaatafhankelijk (nog steeds heel veel gas en electra en bovendien hightech niet uit levende bodem).
- Tegengaan van voedselverspilling van boer tot bord. Er zijn al veel initiatieven in Den Haag om verspilling tegen te gaan. Deze richten zich vooral op consumenten, retail en horeca. Een groot deel van de verspilling vindt juist plaats bij de boer. Door de handelspraktijken van supermarkten en andere inkopers worden zij gedwongen een fors deel van hun productie door te draaien. Met korte ketens en openbare aanbesteding bij overheid kan dit aangepakt worden.
- Stimuleren van composteren thuis, op moestuinen, schooltuinen, openbaar groen. Dit kan ook meer decentraal in de wijken bij de groene buurthuizen. De terugkeer van de schillenboer (nu zonder paard maar elektrisch karretje). Educatie zodat kinderen en volwassenen de relatie tussen bodem, boer en bord gaan begrijpen en waarderen.

Indigenous Connection

- Het element wat ik wil toevoegen aan bewustwoording, is het belang van diverse perspectieven die we moeten overbrengen aan de mensen en jongeren in onze stad. Zo bepleit ik voor meer kennis over de rol die Inheemse Volkeren spelen bij het behoud van onze bossen, ecosystemen en terugdringen van grondstoffen verbruik.
- Het element mensenrechten en SDG's werd ook genoemd in een andere groep, dat sluit hier natuurlijk mooi op aan.

BIJLAGE A

Deelnemerslijst (inclusief aanmeldingen)

Voornaam	Tussenv	Achternaam	Bij welk bewonersinitiatief ben jij betrokken?	tafelindeling
Jan	van	Gaalen	Rivierenbuurt-Spuikwartier/Energiecoach	c
Ilse		Valkering	Conscious Kitchen	c
Iris		Erkelens	De stieltjes deeltuin in Laak.	c
Menno		Kreukniet	Duurzaam Bezuidenhout	c
Alessandra		Traversa	Duurzaam Duinoord	c
Jana		De Heer	Duurzaam Duinoord	c
jose	van	leeuwen	Groene Eland	c
Frank		Mechielssen	Haagse Voedselraad	c
Carola	van der	Heijden	Het Oppimp Atelier van Stichting Cultuurgebaar	c
Raki		Ap	Inheemse Perspectieven	c
Eline	Le	Mair	klimaatburgemeester & Groene Vruchtenbuurt	c
Sander		Westerduin	LekkerNassuh	c
Sahin		Seyyar	Repair café	c
Selwa		Youssif	Schilderswijk	c
Amber	van der	Lans	Duurzaam Den Haag	c-DDH
Jan		Edixhoven	Vogelwijk Energiek	c-verslag
Ger		Kwakkel	gemeente Den Haag circulariteit	c-GDH
Paul		Zanden	Kraayenstein	dl
anneloes		groot	dna mariahoeve	dl
Clara		Veerkamp	Duurzaam Duinoord	dl
Anfal		Jaaf	Duurzaamheid	dl
Elly		Rijnierse	GCWijk25 - Gebiedscoöperatie Mariahoeve	dl
marjanne	van	ruijven	geen voedsel bank maar voedsel bos moerwijk	dl
Chris		Schram	Grachten open	dl
Margreet	de	Jonge	Groen.	dl
Miriam		Offermans	Haagse voedselraad en voedsel families zuid holla	dl
Nadia		Lgoud	Jacoba hof	dl
Annelies		Goedbloed	ONS ETEN & Haagse Voedselraad	dl
Noud		Dumoulin	Kopgroep2030	dl
Mireille		Hollaar	Lazaro's en mijn Stichting Zelfvoorzienende Leefh	dl
Joannes		Martinez	Rivierenbuurt Groen	dl
Marianne		Edixhoven	StadsOase Spinozahof / StadsOase Jacob Cats / B	dl
Marijn		Braadbaart	Stichting Lokaal Voedsel Den Haag	dl
Liesbeth		Dauids	Toekomstig Laak	dl
Cindy		Slaghuis	Van premie A naar label A	dl
Dick		Tielrooij	Vogelwijk Energiek	dl
Martijntje		Smits	Vruchtenbuurt	dl
Marianne		Zuur	Warm in de wijk	dl
Bert		Wentink	Warmteproject Statenkwartier	dl
Caroline		Roeters-Lejew	Wijkplatform Morgenstond/Wateringseveld	dl
Edwin		Cornelissen	Duurzaam Den Haag	dl-DDH
Lotte		Lalleman	Duurzaam Den Haag	dl-verslag
Arno		Lammers	gemeente Den Haag leefomgeving/klimaatadaptat	dl-GDH
Paul		Dennesen	Autodelen Duinoord	dm
Sew		Kisoensingh	Bewonerscommissie/energiecoach Moerwijk	dm
Lauri	De	Boer	Bezuidenhout DEELt - coöperatie auto delen	dm
Agnes		Dallmeijer	Buurtenergie Statenkwartier	dm
George		Ongkiehong	energiecoach Segbroek	dm
Jan		Elsinga	Grachten Open/Bewoners Rond het Plein	dm

Jemai	Zorgui	Jacobahof Schilderswijk	dm
Shankar/Hermen	Chhatta/Smit	Klimaatmakers - Den Haag	dm
Marieke de	Jong	Langebeesten Energiek	dm
Wessel	Tiessens	opzetten stadmakerscoöperatie,	dm
joost	kingma	Scheveningen Deelt Coöperatie U.A., als bewoner	dm
Jeltje van der	Noordt	Spinozahof	dm
Rutger van	Hoogstraten	Vogelwijk Energie(k)	dm
Harm Jan	Lamers	Vruchtenbuurt Deelt (deelauto's) en energiecoach	dm
Paul van	Koppen	Vruchtenbuurt Deelt, autodelen & Sterk op Stroom	dm
Maarten de	Zwart	Wijkorganisatie Oude Centrum	dm
Lennart van der	Linde	Duurzaam Den Haag	dm-DDH
Marcus	Banai	Energierijk Laak	dm-verslag
Diede	Labots	gemeente Den Haag mobiliteit	dm-GDH
Iris	Schut	gemeente Den Haag mobiliteit	dm-GDH
Margit	Heine	BRS Rivierenbuurt	e
George H.M.J.	Mulders	Buurt Energie Bedrijf Mariahoeve	e
Joeri	Oudshoorn	Buurtteam Schilderswijk	e
Oda	Kok	Coöperatie Duurzame Vruchtenbuurt	e
willie	berentsen	coöperatie Sterk op Stroom Vruchtenbuurt	e
Wouter	Kersten	Duurzaam Bezuidenhout	e
Jelle de	Jong	Duurzaam Duinoord	e
Henk	Bakker	Duurzame Bloemen en Bomenbuurt	e
Ramon van	Dijk	Energie Coach Loosduinen	e
Judith	Flick	Energiecoöperatie Laak (i.o) & Laak Bloeit	e
Ramazan	Odek	Energiecoöperatie Spoorwijk	e
Jasmin	Youssef	Escamp	e
Hans	Grijzen	Gasvrij Scheveningen	e
Frank	Lentz	Hernieuwbare warmte Ypenburg	e
Jelle	Wijkstra	Initiatief de 4 wijken (o.a. Buurtschap Centrum 20	e
Jelle de	Boer	initiatiefgroep energietransitie Archipel-Willemspe	e
Ruud van	Beest	Ondersteuning ECMoerwijk	e
Hanno van	Megchelen	Stichting Roggeveenstraat / Biologische moestuin	e
Joska	Gal	van Premie A naar label A	e
Britta	Schaffmeister	Vogelwijk Energie(k)	e
Coen	Leo	VvE van der Houvenstraat, Benoordenhout	e
Jan	Spruijt	Statenkwartier	e
Greet	Overbeek	Zet de ketel op 55 en warmtepompen (Regentes)	e
Tom	Egyedi	Duurzaam Den Haag	e-DDH
Brian	Eisenburger	Duurzaam Duinoord	e-verslag
Irmgard	Jansen	Ik zou namens de afdeling ET willen aanhaken en	e-GDH
michel van	Ruijven	Projectleider gemeente Den Haag, DSO energietr	e-GDH
Joris	Wijsmuller	Duurzaam Den Haag	overig-DDH
Anouk	Dehue	Duurzaam Den Haag	overig-DDH
Martijn van	Stam	gemeente Den Haag	overig-GDH
Arjen	Kapteijns	gemeente Den Haag	overig-GDH

BIJLAGE B

Input vooraf & achteraf Klimaattafel Bewonersinitiatieven 27 sep 2023

Duurzaam Bezuidenhout

Duurzaam Bezuidenhout heeft zich de afgelopen jaren beziggehouden met het hele gebied van een duurzame stedelijke leefomgeving. Gebaseerd op de interesse van de leden en de mogelijkheden van het moment. Begin van elk jaar bepalen wij de thema's/aandachtsgebieden voor het komende jaar. In elke uitgave van het huis-aan-huis blad Bezuidenhout Nieuws, zit een artikel over duurzaamheid geschreven door de werkgroep.

Wat goed werkte was aansluiting zoeken bij andere organisaties (in de wijk). Een goed voorbeeld is de DEELauto. Inmiddels staan er daar een flink aantal DEELauto's in Bezuidenhout. Een ander voorbeeld zijn de zonnepanelen op het Aegon gebouw. Daarbij was het doel helder, er was extra mens/denk/doekracht en ook extra budget beschikbaar. Door het oprichten van een eigen stichting kon de werkgroep gemakkelijker beschikken over financiële middelen en uitgaven doen.

Wat minder goed werkte waren de veelheid aan thema's, daardoor verslapt de aandacht wat en was er per thema minder samenwerking. Ook zochten wij te weinig de verbinding met andere duurzaamheidsgroepen die wellicht met dezelfde thema's bezig waren. Dat willen wij graag anders doen.

De komende jaren zal de Werkgroep Duurzaam Bezuidenhout zich inzetten voor een duurzame wijk. Jaarlijks zullen wij een beperkt aantal onderwerpen kiezen. Een groene leefomgeving zit hier elk jaar bij, net zoals duurzame mobiliteit. Voor dit jaar hebben wij bijvoorbeeld groene corridors en (zakelijke) parkeerplaatsen een alternatieve bestemming geven op het moment dat ze niet gebruikt worden. Hierover informeren wij de buurtbewoners via het huis-aan-huis blad, eigen website en social media.

De uitdagingen zitten vooral in menskracht, focus en tijd.

Wat helpt is een centraal en duidelijk aanspreekpunt binnen de gemeente en een goed informatiepunt waarin alle beschikbare informatie over bijvoorbeeld subsidies en ontwikkelingen vanuit de overheid terug te vinden zijn.

Wat wij ook nodig hebben zijn meer actieve vrijwilligers. Wij hebben niet de capaciteit om het werven van nieuwe leden echt goed op te zetten. Wij missen, zoals dat in veel andere wijken wel het geval is, een kritische massa aan mensen met kennis en tijd.

We lijkt op dit moment wel goed aangehaakt te zijn bij de diverse overleggen in de stad zodat we kunnen kiezen wanneer we ergens aan mee willen doen

Ten slotte werkt verbinding met andere duurzame doeners en denkers in het mooie Den Haag. Op naar een duurzame toekomst voor alle wijken!

Vogelwijk Energiek

Huidige activiteiten: (en zie voor complete overzicht www.vogelwijkenergiek.nl)

1. Windturbine zuidelijk havenhoofd: belangrijk symbolisch project – heeft veel geholpen bij opkomst wijkaanpak in Vogelwijk en rest van de stad. Zichtbaarheid van wijkaanpak is belangrijk

2. Zonnevogel, twee zonnedaken op lagere scholen in de wijk. Dit waren de twee eerste producerende postcoderoos projecten van Nederland. Bevestigt dat er veel belangstelling is voor lokale PV, met name mensen die het niet op eigen dak kunnen realiseren. Leerpunten van dit project is dat Eneco echt belabberd omgaat het contract, past niet in hun bedrijfsvoering, en dat de ondersteuning voor dit soort projecten (administratie, verzekering, betrouwbare/betaalbare installateurs) nog steeds ver onder de maat is.
3. Slimme meters: Veel energie gestoken in het aanjagen van installatie slimme meter en middels inzicht en competitie laten helpen bij verduurzaming. Succes hiervan viel tegen, destijds was er nog geen aanbod van goede verbruiksmeters. Wantrouwen bij deel van de bewoners zeer hardnekkig. Nog steeds veel te winnen aan inzicht, ontdekken we nu als energiecoaches.
4. Energiecoaches: groot succes zowel ruim aanbod coaches als interesse in coach gesprek. Blijven investeren in opleidingen, kennisuitwisseling en promotie!
5. Groene daken: zie <https://youtu.be/9XcP79qBW6c?si=zEPXYmva3owvFPtK>. Dit soort initiatieven blijven herhalen – zijn telkens weer nieuwe mensen die aanhaken
6. Verschillende deelauto projecten: de opkomst van grotere organisaties (MyWheels, GreenWheels, Sixt, Snappcar) is kansrijker dan lokale eigen auto's. Er zijn mensen die hechten aan het delen van 'eigen' lokale auto (geengedoe met mensen die je niet kent), zeker ook doen!, maar de schaalvoordelen en gevarieerd aanbod van de landelijke aanbieders werkt uiteindelijk beter voor meeste mensen. Gemeente zou veel meer kunnen doen om autodelen te stimuleren – aanbod is voor meeste mensen nog niet betrouwbaar genoeg om eigen (2^e) auto weg te doen
7. Campagne "Stichting Groene Platform": iedereen briefsturen met logo gemeente, logo wijkvereniging en foto van adviseur was fantastische manier om bij iedereen binnen te komen. Echter waren de aanbieders en aangesloten aannemers te commercieel. Zeker moeite waard om deze aanpak te herhalen en te verbeteren
8. Andere campagnes warmtepompen, ijskasten, zonnepanelen: blijven herhalen is belangrijk, maar vinden van goede uitvoeringspartij bijna onmogelijk...
9. Campagne "zet m op 70" (© Vruchtenbuurt), samen met EnergyGuards: zeer succesvol om huiseigenaren te helpen met inzicht en om inzichten op te halen voor wijkinitiatief, gemeente en installateur. Hoewel de naam zet'mop 70 prachtig gevonden is en aansluit bij 070, adviseren we nu een temperatuurniveau van ~55 graden om het huis en de installatie beter te kunnen testen voor warmtepomp. Denk dat hier ook vanuit de gemeente meer aandacht voor mag zijn/blijven.
10. Campagne zoneregeling (Plugwise): we twijfelen of Plugwise de juiste keuze was, niet zo gebruiksvriendelijk, maar op basis van ervaringen heel belangrijk en kansrijk maatregel bij overgang naar lagere temperatuur warmte. Zou veel meer over gecommuniceerd moeten worden, meer ondersteuning, meer kennis bij installateurs. Wat ons betreft veel kansrijker dan waterzijdig inregelen waar gemeente op ingezet lijkt te hebben
11. Vanuit werkgroep zonnevogel intensieve betrokkenheid bij voorbereidingen warmtetransitie, waaronder twee studies voor de wijk: DNV/GL in het kader van TKI lage-temperatuur warmtenetten, en DWA studie in opdracht van gemeente.

Toekomstige activiteiten

1. Startproject: in het kader van warmtetransitie zouden we graag een startproject collectieve warmte ondersteunen. Op dit moment willen we bewoners (bijvoorbeeld flats Sportlaan) informeren over de mogelijkheden en kijken of daar appetite ontstaat. Sterk complicerende factor is dat de flats in VVEs georganiseerd zijn. Ondersteuning en begeleiding schiet nog steeds zwaar tekort, zowel vanuit gemeente als vanuit commerciële sector. Zelforganiserend vermogen schiet bij meeste VVEs tekort. Niet blindstaren op de succesverhalen die zeer lovenswaardig maar ook de uitzondering zijn
2. Kierdichting: betaalbare en betrouwbare klussers zijn niet of moeilijk te vinden. Hier moet echt oplossing voor gevonden worden. Fixbrigade, maar dan voor woningeigenaren en betaald.

3. VVEs: betere ondersteuning VVEs en verkennen van samenwerking (collectieve warmte) en uitwisseling van ervaringen met aanpak, aannemers, etc.
4. We blijven op zoek naar inspiratie voor nieuwe campagne's voor winter (isolatie) en zomer (mobiliteit, koelkast, etc.)

Marianne Edixhoven (o.a. Spinozahof)

1) Welke acties heb je met jouw bewonersinitiatief gedaan die bijdroegen aan een klimaatneutrale stad?
 A Acties • ont-tegelen • opzet compostbakkerijen • **inzamelen van olie en vet** • opbouwen van sociaal incl. duurzame gemeenschappen • **installeren zonnepanelen**, te lenen inductie-kook-platen • regenwateropvang • planten van eetbare bomen / vergroenen van gevels • verbouwen biologische groenten en fruit • workshops voorkomen voedselverspilling / houdbaar houden van voedsel • **opzet repair-cafe** • delen van ruimten, gereedschappen, materialen en vervoer met andere duurzame organisaties, individuen • opzet buurtschuur / deelvervoer. • opbouw netwerk op alle lagen van de samenleving gericht op duurzamer gedrag. • wekelijkse vega/vegan-potluck-lunch voor de buurt (veel mensen leren hierdoor dat er niets mis is met vega) • opbouw inhoudelijke kennis van de eigen organisatie, de stabilisatie hiervan. • educatie trajecten basisscholen (natuur en techniek) / begeleiden studenten HBO RUL / WAG / Erasmus • educatie perma-cultuur • organiseren van wekelijkse taallessen (nederlands) voor anderstaligen. • organisatie van benefiet bijeenkomsten Turkije, Syria, Marokko

B Wat heeft goed gewerkt en waarom:

Belangrijkst is/was de beschikking over de ruimte (grond) en beschikking over tijd om deze ruimten en gemeenschappen naar eigen inzicht op te kunnen bouwen.

C funest was het ontbreken van financiële middelen ende onkunde bij de gemeente om het belang van deze projecten vanaf het begin op waarde te kunnen schatten en daarnaar te kunnen handelen.

2) toekomstige activiteiten

A) Doorgaan en borgen van de huidige activiteiten en deze uitbreiden naar andere locaties. Versterken van de onderlinge samenwerking met systeempartijen, andere projecten en andere stakeholders.

B) Mensen die zich nu vrijwillig inzetten worden steeds vaker overvraagd. Het is dus heel belangrijk hier super flexibel mee om te kunnen gaan en nog veel meer mensen te kunnen betrekken bij de noodzaak de samenleving te verduurzamen.

Het is nog steeds nodig overheidsinstellingen te overtuigen (waarom levert de gemeente niet vanzelfsprekend biologische aarde voor geveltuinen bijv. / waarom dwingt een wijkagenda duurzaam handelen niet logisch af? / is het handboek openbare ruimte zo leidend als wijsheid een andere koers vraagt)

C) Gelijkwaardigheid en vertrouwen in de organisatie ben partner!!! Bekijk regelgeving op basis van zinvolheid / wijsheid. Financiële armslag voor dit soort projecten voor een lange termijn. Regelgeving van de overheid daar waar nodig (mag best stevig!!) / verleiden van de burger daar waar dat kan.

Bert Wentink (Buurtenergie Statenkwartier)

Huidige activiteiten

- Welke acties heb je met jouw bewonersinitiatief gedaan die bijdroegen aan een klimaatneutrale stad? Na de 'mislukte' enquête in het Statenkwartier waarbij de 'actiegroep' aardgasblij.nl een grote rol invloed had wilde een kleine club toch nog een poging wagen om een kleinschalig warmtenet in een paar straten nabij het Worldforum te realiseren. N.B. Het Worldforum is al aan gesloten op de stadsverwarming.
- Wat heeft er goed gewerkt en waarom werkte het goed? (Denk hierbij aan zowel elementen van de eigen organisatie, ondersteuning, andere omstandigheden.) Deze poging werd met een kleine initiatiefgroep zo goed als mogelijk voorbereid voordat alle inwoners van de gekozen straten worden betrokken. Er werd een adviesbureau CE Delft ingeschakeld (met subsidie) dat het rapport "Kleinschalig Buurtwarmtenet Statenkwartier" heeft opgeleverd.
- Wat werkte er minder goed en zou je anders doen? We hebben een les al geleerd uit de eerste enquête vandaar de kleinschalige tweede poging.

Toekomstige activiteiten

- Op welke activiteiten gaan jullie de komende jaren inzetten voor een klimaatneutrale en veerkrachtige stad? Binnenkort vind er bewonersbijeenkomst plaats waarin de bewoners het rapport gepresenteerd krijgen maar ook worden geïnformeerd worden over isolatie, deelauto's (kabelgoten?), buurt initiatieven (BES), warmtepompen e.d.
- Welke uitdagingen zie je bij het uitvoeren van deze activiteiten? De eerste uitdaging is het komen tot een succesvolle bewonersbijeenkomst. De verdere uitdagingen worden pas echt concreet na de bewonersbijeenkomst
- Wat heb je nodig om ervoor te zorgen dat deze acties succesvol zijn? Enthousiaste wijkbewoners! Voldoende support van de gemeente Den Haag.

Greet Overbeek (Groene Regentes)

1. Huidige activiteiten

- Welke acties heb je met jouw bewonersinitiatief gedaan die bijdroegen aan een klimaatneutrale stad? Zet de Ketel op 55 (verlaging van de aanvoertemperatuur vd ketel voor ruimteverwarming van 80 naar 55 graden) heeft geleid tot:
 - Gasbesparing van 20% (door lagere aanvoertemperatuur, beter gedrag en meer isolatie) in Regentesse-Valkenboskwartier, Benoordenhout en deels in Duinoord.
 - Ervaring of 55 graden in een heel stookseizoen mogelijk is en daarmee of bewoner klaar is voor een efficiënt gebruik van een (hybride) warmtepomp.
- Wat heeft er goed gewerkt en waarom werkte het goed? (Denk hierbij aan zowel elementen van de eigen organisatie, ondersteuning, andere omstandigheden.)
 - Een warmteprobleem oplossen kun je het beste aan begin van het stookseizoen starten.
 - Waardering voor bijdrage energiecoaches.
 - Samenwerking met installateur.
 - Hogere energieprijzen zetten bewoners aan het denken hoe ze gas kunnen besparen.
- Wat werkte er minder goed en zou je anders doen?

- Te vrijblijvend. Gemeente en of andere local leaders moeten meer urgentie tonen voor verwarmen met een lagere aanvoertemperatuur.

2. Toekomstige activiteiten

- Op welke activiteiten gaan jullie de komende jaren inzetten voor een klimaatneutrale en veerkrachtige stad?
 - Vooral de gemeente prikkelen tot meer sturing en uitleg dat verwarmen op een lagere aanvoertemperatuur noodzakelijk is.
- Welke uitdagingen zie je bij het uitvoeren van deze activiteiten?
 - Dat moet de gemeente zeggen
- Wat heb je nodig om ervoor te zorgen dat deze acties succesvol zijn?
 - Hogere energieprijzen.

Frank Mechielsen (Ons Eten)

Inbreng vanuit Ons Eten en de Haagse Voedselraad voor het Klimaatakkoord (27 sept)

Voedsel draagt aanzienlijk bij aan de **opwarming van de aarde**: 30% van de uitstoot wordt veroorzaakt door ons voedselsysteem. Industriële veeteelt (inclusief de import van soja als veevoer) en voedselverspilling van boer tot bord zijn daarin de belangrijkste oorzaken. Dit wordt ook bevestigd in het CE Delft rapport over de klimaatimpact van voedsel voor de Gemeente Den Haag.

Daarnaast kan voedsel een **bijdrage leveren aan klimaatadaptatie** en de burgers en boeren in de regio en ook verder weg weerbaarder maken tegen klimaatverandering. Nederland produceert veel voedsel voor export, maar importeert ook veel voedsel. Door meer lokaal te produceren, worden we minder afhankelijk van internationale ketens die steeds kwetsbaarder worden (klimaat, oorlog, etc)

Wat zouden we vanuit voedsel in het klimaatakkoord willen zien?

Onderstaande onderwerpen zijn overkoepelend, maar worden nu gekoppeld aan thematafels

Gekoppeld aan gezonde leefomgeving

Voedsel als middel om bewoners te stimuleren tot een lagere klimaatimpact: elkaar ontmoeten op tuinen, rond diners etc. (voedselbindingsplekken) is een levende blije manier waarbij je gemeenschappen vormt, die zo tot een andere manier van eten (gezond, meer plantaardig, lokaal) kunnen komen. Voedselverbouwen en samen koken en eten, kan ondersteunend zijn voor wijken om tot gemeenschapsvorming te komen en meer transities aan te pakken. Het verbieden van vleesreclames zoals Haarlem heeft gedaan, kan ook een middel zijn wat de gemeente kan inzetten. Supermarkten maken nog veel reclames voor goedkoop vlees en zuivel, dat kan de gemeente bespreekbaar maken. Ook kan de gemeente fastfood ketens weren uit de stad (bij scholen, in kwetsbare wijken)

Het ondersteunen van groene buurthuizen of stadsOases en eetbaar groen in de stad, draagt niet alleen bij aan sociale en educatieve doelen, maar zorgt ook voor **klimaatadaptatie** in de stad en zeer belangrijk,

kan hittestress en wateroverlast verminderen. In de groene tuinen is de temperatuur vaak veel lager dan in het versteende gebied. Daarnaast houdt de grond veel gemakkelijker water vast door het stelsel van leven in de bodem. De gemeente kan regenwateropvang, groene daken en eetbare vergroening subsidiëren. Tegels uit tuinen weren. Wadi's in openbaar groen en tuinen.

Voedselveerkracht bij wereldwijde en lokale klimaatschokken is belangrijk: dat betekent meerdere kanalen om aan voedsel te komen in de stad. Zorgen dat er voedsel geproduceerd wordt waar dat maar kan, zorgen voor onafhankelijke kanalen los van de supermarkten, die betaalbaar en gezond voedsel opleveren. Mensenzeggenschap over voedsel geven zodat erbij prijsfluctuaties en misoogsten toch voor iedereen voedsel is.

Gekoppeld aan circulariteit

Een **gezonde bodem** is cruciaal: hier wordt o.a. heel veel koolstof opgeslagen. Lokaal voedsel van een goede gezonde bodem eten betekent koolstofopslag, gezonder eten, en een goede directe relatie met boeren liefst in een regionale voedselstructuur (anders hebben wij straks zeewier en melk en de Rotterdammers aardappelen, uien en peen). Het is de vraag wat we willen met het Westland: veel voedsel, maar ook klimaatafhankelijk (nog steeds heel veel gas en electra en bovendien hightech niet uit levende bodem).

Tegengaan van voedselverspilling van boer tot bord. Er zijn al veel initiatieven in Den Haag om verspilling tegen te gaan. Deze richten zich vooral op consumenten, retail en horeca. Een groot deel van de verspilling vindt juist plaats bij de boer. Door de handelspraktijken van supermarkten en andere inkopers worden zij gedwongen een fors deel van hun productie door te draaien. Met korte ketens en openbare aanbesteding bij overheid kan dit aangepakt worden.

Stimuleren van composteren thuis, op moestuinen, schooltuinen, openbaar groen. Dit kan ook meer decentraal in de wijken bij de groene buurthuizen. De terugkeer van de schillenboer (nu zonder paard maar elektrisch karretje). Educatie zodat kinderen en volwassenen de relatie tussen bodem, boer en bord gaan begrijpen en waarderen.

Gekoppeld aan mobiliteit

Centrale aankoop en transport door horeca van lokale producten (Grote Markt), Rol distributiecentra net buiten de stad om gezamenlijk lokaal voedsel en andere producten op een efficiënte en energiezuinige manier naar buurtcentra of huishoudens te brengen.. Zoals de Hubclup bij strandtenten, maar ook zero emissie distributie in de binnenstad.

Weghalen van parkeerplaatsen en deelvervoer en OV stimuleren, waardoor er ruimte vrijkomt voor eetbaar groen (Groene buurthuizen, moestuinen, schooltuinen, fruitbomen, etc)

Vruchtenbuurt: Warm in de Wijk & Sterk op Stroom

1. Huidige activiteiten

In 2015 het Warm in de Wijk-initiatief ontstaan om te gaan werken aan een lokaal duurzame collectieve warmtevoorziening, een warmtenet. Tot nu toe is op vrij organische wijze samengewerkt met de bronpartij Dunea en NetVerder voor de infrastructuur. Deze partners hadden een belangrijke technisch inhoudelijke en financiële inbreng. De Gemeente heeft een ondersteunende rol, passend bij wat in haar beleid beschreven is. Na het terugtrekken van de bronpartij is het project Warm in de Wijk in een nieuwe fase terecht gekomen waarin de partijen zich opnieuw gaan positioneren en daarbij ook de actualiteit van

wetgeving en techniekgaan meenemen. De financiering van het project moet ook in een nieuwe fase komen om te komen tot een professionele organisatie.

In de Vruchtenbuurt hebben onze energicoaches al honderden woningen bezocht en van advies voorzien.

De coöperatie Duurzame Vruchtenbuurt is goed in het inbrengen en activeren van lokale kennis uit de buurt waardoor vanuit de bewoners de seinen op groen staan op over te stappen op een warmtenet. De participatie in de wijk is een van de sterkste punten van het project. In de buurt werken we nauw samen met de andere duurzame initiatieven zoals Sterkop Stroom en Vruchtenbuurt DEELt (autodelen). Voor een bewoner bestaat een duurzame buurt uit al deze verschillende aspecten en zo wordt er rond duurzaamheid een 'social fabric' in de wijk geweven.

2. Toekomstige activiteiten

Onze bedoeling is om de komende jaren te kunnen werken aan een duurzaam lokaal warmtenet om zo 3000 tot 4000 woningen en winkels van het aardgas af te halen.

De grootste uitdagingen zitten in:

- De toekenning van een warmtekavel door de Gemeente
- Het gunnen van het opgroeirecht (Wet Collectieve Warmte) om zo te kunnen concurreren met de grote marktpartijen
- Het opzetten van een professionele organisatie (met name de middelen daarvoor)

Ons project vraagt durf van de Gemeente.

Vereniging Buurtschap Centrum 2005

Activiteiten tot nog toe:

- Voorlichtingsbijeenkomsten over de gemeentelijke plannen met energietransitie, over verduurzaming van woningen, over het plukken van laaghangend fruit bij het terugdringen van gasverbruik en over energiecollectieven.
- Aanhaken bij collectieve inkoopactie Hou van je huis voor verduurzamingsmaatregelen en aanleg zonnepanelen.
- Inventarisatie van de uitgangssituatie en studie naar de kosten en baten van verschillende verwarmingstechnieken voor de woningen in Buurtschap Centrum 2005, Archipel/Willemspark, Duttendel en Van Stolkpark, in samenwerking met de gemeente.

Wat werkt goed/minder goed

- Het is lastig buurtbewoners te mobiliseren voor vergaderingen speciaal over energietransitie, aanhaken bij bijv. de Algemene Ledenvergadering (Buurtschap Centrum 2005 heeft betalende leden) werkt beter.
- Het informeren van niet-leden is lastig vanwege de beperkte mogelijkheden tot bijv. flyeren.
- Buurtbewoners zijn vooral geïnteresseerd in de praktische consequenties, meer algemene verhalen over nut/noodzaak en de beleidskeuzes van overheid en gemeente trekken niet.

Toekomstige activiteiten:

- Alles wat er te verzinnen valt om met name verduurzaming van panden te stimuleren. (Eerste optie bij de gemeente is op dit moment het uitrollen van een warmtenet in het Buurtschap)

Uitdagingen:

- Het gebrek aan gevoel van urgentie bij de buurtbewoners.
- De specifieke kenmerken van het Buurtschap (grote diversiteit aan vaak lastig te verduurzamen woningen, relatief veel oudere bewoners, veel kantoren en winkels en nogal wat appartementencomplexen met VVE).
- Mankracht

Benodigheden:

- Een meerjaren-campagne van de overheid over energietransitie, à la “Melk Moet”.
- Een vraagbaak over verduurzamen, juist ook in technisch lastig te verduurzamen panden.
- Eenduidige subsidieregelingen die niet van jaar op jaar veranderen (en dus uitlokken tot afwachten of het nog voordeliger wordt).
- Lijsten van betrouwbare aannemers met ervaringen in stedelijke gebieden die helpen oplossingen te vinden en ook komen opdraven om deze te implementeren (en zich er niet afmaken met één ‘dat gaat hier niet, mevrouwje’).
- Hulp bij het aanspreken van alle buurtgenoten, als er activiteiten of acties worden georganiseerd.

Repair Cafe Den Haag

1. Huidige activiteiten

- Welke acties heb je met jouw bewonersinitiatief gedaan die bijdroegen aan een klimaatneutrale stad?
 - o Door het repareren van huishoudelijke apparaten en andere consumentenproducten zoals kleding, verminderen wij de behoefte om nieuwe spullen te kopen. Op die manier kunnen we die materialen en de energie in die producten langer in gebruik houden. Dit resulteert in vermindering van de nood aan rauwe materialen en energiegebruik.
- Wat heeft er goed gewerkt en waarom werkte het goed? (Denk hierbij aan zowel elementen van de eigen organisatie, ondersteuning, andere omstandigheden.)
 - o Het idee van Repair Cafe is bekend onder mensen die klimaatbewust en duurzaam bewust zijn. Er is ook een economisch aspect dat de bekendheid vergroot. Repair Cafe is ook wel bekend onder mensen die minder geld hebben om een nieuw apparaat / product te kopen. Daarom is RC meestal het eerste punt dat ze zich kunnen aanmelden om die defecte producten te laten repareren.
- Wat werkte er minder goed en zou je anders doen?
 - o In het algemeen, mensen overtuigen (of bewustheid te ontwikkelen) om de defecte apparaten niet weg te gooien. Dat zal onderdeel van het klimaatplan moeten zijn en ten minste stedelijk (landelijk is best) aangepakt worden.

2. Toekomstige activiteiten

- Op welke activiteiten gaan jullie de komende jaren inzetten voor een klimaatneutrale en veerkrachtige stad?
 - o Elke gemeente of stadsdeel moet een in-huis RC hebben.
 - o Werknemers (en / of mensen met afstand tot de arbeidsmarkt / vluchtelingen / asielzoekers / inburgeringsplichtigen) zullen de mogelijkheid hebben daar een betaalde dag als vrijwilliger te werken. Als pilot kunnen we deze alleen beschikbaar maken voor de werknemers van de gemeente. Daar kunnen we leren wat werkt en wat niet, vervolgens aanpassen en verder uitbreiden.

- o Bewoners van de gemeente moeten geïnformeerd worden via verschillende kanalen en in zo veel mogelijk talen (net als tijdens Covid-19).
- Welke uitdagingen zie je bij het uitvoeren van deze activiteiten?
 - o KPIs in kaart te brengen en meten. Hoe kunnen we meten hoeveel CO2 uitstoot wordt voorkomen?
 - o Tijd: We moeten snel en hard beginnen om doelen van 2030 te halen.
 - o Geld of bronnen: We moeten over de nodige middelen beschikken om deze doelen te bereiken.
- Wat heb je nodig om ervoor te zorgen dat deze acties succesvol zijn?
 - o Samenwerking met de gemeente en alle mogelijke organisaties.

Jan Spruijt (Buurtenergie Statenkwartier)

Laadpalen ook in voortuinen en aan gevels

De gemeente zou laadpalen ook in voortuinen moeten toestaan. Met behulp van kabelgoten kan overlast weggenomen worden. Nu gaat kostbare zonne-energie verloren. Laadpalen kunnen ook aan gevels, voor huizen zonder voortuin, worden bevestigd. Zo een invoering maakt elektrisch rijden ook goedkoper.

Uitbreiden energieopslag

Onder pleinen/ pleintjes of onder paden in parken kan wellicht aan energieopslag gedaan worden. Buurtbatterijen etc.

Warmtenetwater World Forum ook nog elders gebruiken.

Het warmtenetwater van het World Forum dat al gebruikt is voor verwarming elders gebruiken. Uitzoeken of het voor een paar straten of huishoudens dan wel bedrijfspanden eromheen zou kunnen helpen om te verwarmen.

Structureel opzetten energiefixers.

Gaat om structureel inzetten van energiebesparingsinitiatieven die mensen helpen met kleine maatregelen maar ook een eerste aanspreekpunt in de wijk worden voor advies/installatie grotere maatregelen (Als er structureel geld is iig).

Opzetten industriële verbouwstroom.

Gemeente moet aansluiting zoeken bij corporaties om gezamenlijk een industriële verbouwstroom op te zetten (initiatief Haaglanden). Er wordt gewerkt aan verschillende initiatieven (zie Verbouwstromen). Er zijn 4-5 corporaties in regio Haaglanden die nu heel concreet bezig zijn. Maar gemeente en particulieren zijn nog niet aangehaakt.

Duidelijkheid over welke wijken warmtenet krijgen

Gemeente wijst aan welke wijken binnen 10 jaar een warmtenet krijgen en welke niet, en geeft daarbij aan wat huishoudens in de tussentijd kunnen doen om te verduurzamen.

Isolatiestandaard hanteren.

De gemeente hanteert de isolatiestandaard voor woningen als uitgangspunt bij inzet middelen Nationaal Isolatieprogramma. De isolatiestandaard voor woningen is een standaard voor voor- en naoorlogse woningen waarmee de energiebehoefte van de woning dusdanig verlaagd is dat de woning aardgasvrij-ready is, oftewel oftewel toekomstbestendig. Door deze standaard als uitgangspunt te hanteren geeft de gemeente duidelijkheid in beleid en communicatie dat woningen niet stapsgewijs van label G naar E naar B moeten maar idealiter in 1 keer naar de standaard. Is efficiënter en een beter uitgangspunt dan label B bijvoorbeeld.

Afspraken met corporaties

Concrete uitwerking van verduurzamingsopgave Nationale Prestatie Afspraken met woningcorporaties over aantal verduurzamingsmaatregelen en aantal huishoudens tot 2028

Uitfaseren EFG-labels

Concrete afspraken maken met particuliere verhuurders over uitfaseren EFG-labels per 2029 en verduurzamingsloket inrichten voor huurders in vrije sector die die eigenaar niet kunnen verduurzamen

Ondersteunen bewonersinitiatieven

Het zou helpen als de gemeente gaat overwegen om een of meerdere multidisciplinaire uitvoeringsteam(s) beschikbaar te maken die bewonersinitiatieven gaan verder helpen en uitvoeren. Bewoners hebben ideeën maar vaak geen expertise en/of geen tijd om iets echt van de grond te krijgen. De Warmteversnellers van Energie Samen geven hier al een aanzet toe, maar dat zijn maar eenlingen. Een uitvoeringsteam kan meerdere projecten tegelijk aanpakken en zo ook voor kruisbestuiving zorgen. De gemeente moet dit niet zelf willen gaan doen, ze hebben al hun eigen taken. Ze moeten hiervoor specialisten inhuren. Het kost wat geld maar de kansen op succes van bewonersinitiatieven worden veel groter.

Dick Tielrooij (Groenverleiders)

Vanuit de groenverleiders hebben wij een aantal acties ondernomen.

Mensen worden door ons actief en proactief benaderd door oa het wijkblad met een maandelijks column van twee pagina's. Hierbij geven wij tips, does en don'ts, Informatie over vergroenen van de tuin, hemelwater afkoppelen, actie regenton, groenedaken plan, actie steenbreek etc.

Daarnaast nieuwe appgroep gemaakt voor 'red de plant' waarbij deelnemers overbodige planten(kamer en tuin) ruilen ipv weggooien. Ook toebehoren zoals potten vinden een weg naar nieuwe eigenaar. Op wijkevenementen zijn we aanwezig om mensen te verleiden. Wedstrijd voor kinderen wie de grootste zonnebloem kan kweken. Prijs en foto in wijkblad.

Mensen die zelf niet meer kunnen of willen tuinieren kunnen een tuinbuddy inschakelen.

Op de planning staat nog compostbakken in de wijk. Dit is moeilijk te realiseren omdat de gemeente geen ondersteuning verleent. Zou enorm helpen mbt samen doen, bewustwording, co2 reductie omdat t niet meer opgehaald hoeft te worden. Compost kan weer gebruikt worden in tuin. Zelfde voordelen qua transport.

Tot slot ondersteuning gemeente bij steenbreek kan iets soepeler. Eerste twee keer nogal stroperig maar voor komend jaar is de verwachting hoopvol.

Stichting Lokaal Voedsel Den Haag

1. Huidige activiteiten

- Welke acties heb je met jouw bewonersinitiatief gedaan die bijdroegen aan een klimaatneutrale stad?
 - *De GYMZAAL: Verbouwing kluspan* De Gymzaal: gasloos en duurzame verbouwing
 - *De GYMZAAL: Energie uit de Wijk subsidie voor duurzaam koken*
 - *GEBRUIKERS: Faciliteren van initiatieven rond: **gezond, duurzaam en betaalbaar** eten*
- Wat heeft er goed gewerkt en waarom werkte het goed? (Denk hierbij aan zowel elementen van de eigen organisatie, ondersteuning, andere omstandigheden.)

- *Samenbrengen van goede ideeën: Lekker Nassuh, hooikisten, Land van Ons, Ons Eten/Haagse Voedselraad, enz*
- Wat werkte er minder goed en zou je anders doen?
 - *De GYMZAAL: Voorzieningen niet ideaal/verouderd. Verbouwing gaat dit veranderen.*
 - *GEbruikers: voorbeelden van duurzaam verbouwen, duurzaam inrichten van grote keuken, voedselvoorbereiding.*

2. Toekomstige activiteiten

- Op welke activiteiten gaan jullie de komende jaren inzetten voor een klimaatneutrale en veerkrachtige stad?
 - *De GYMZAAL: model voor voedselvoorbereiding*
 - *GEbruikers: lessen trekken uit gebruik en energieverbruik*
 - *GEbruikers: broedplaats voor verduurzaming van de voedselketen*
- Welke uitdagingen zie je bij het uitvoeren van deze activiteiten?
 - *Inschatting benodigde voorzieningen*
- Wat heb je nodig om ervoor te zorgen dat deze acties succesvol zijn?
 - *Inzicht in verschillende initiatieven en benodigde voorzieningen. Vandaar onze aanwezigheid bij de klimaattafel.*

Gasvrij Scheveningen

1. 23-01-2018 Openbare startbijeenkomst Gasvrij Scheveningen in het Kalhuis. Gasvrij Scheveningen was een activiteit van bewonersorganisatie Wijk Overleg Scheveningen-Dorp gevestigd in de Badhuisstraat 175 op de 1^e etage.
2. 4 Openbare bijeenkomsten 23/1/18; 13/3/18; 22/5/18 en 28/6/19.
3. Binnen Den Haag werkt Gasvrij Scheveningen samen met HEBA (Haagse Energie Besparing Aanpak) waarin 18 bewoners initiatieven zijn vertegenwoordigd.
4. 7 Openbare productinformatie avonden 22/3/18; 1/6/18; 23/11/18; 21/5/19; 2/11/21; 27/9/22 en 25/10/22.
5. Gasvrij Scheveningen was met een marktkraam aanwezig op de Kinderboerderij 11/5/22; tijdens Vlaggetjesdag op 18/6/22 en bij de Schevenings dag in Muzee op 25/6/22.
6. Sinds 2021 werkt Gasvrij Scheveningen samen met Bewonersorganisatie Belgisch Park.
7. Gasvrij Scheveningen beschikt over 6 door HOOM gecertificeerde energiecoaches, vanaf juni 2019 t/m 25 september 2023 zijn er 280 keukentafel gesprekken gevoerd.
8. De energiecoaches zijn vrijwilligers en wij verkopen geen producten maar alleen informatieve adviezen.
9. Gasvrij Scheveningen maakt geen onderscheid tussen huurders en eigenaren.
10. Ter gelegenheid van het 150^e huiskamergesprek heeft Gasvrij Scheveningen het boekje van de Consumentenbond MIJN HUIS ENERGIEZUINIG tegen de speciale prijs van 5 euro (normale ledenprijs is 20,00 euro) aangeboden.

11. Op 3-11-2022 heeft Gasvrij Scheveningen een onderscheiding gekregen van Groen Links.
12. Gasvrij Scheveningen heeft een digitaal netwerk met 275 deelnemers.

Wensen en adviezen:

1. In augustus 2019 heeft Gasvrij Scheveningen een startsubsidie van 5000,00 euro (ongeveer het bruto maandsalaris van een beleidsmedewerker) ontvangen van het bureau Stadsdelen en Wijken van de gemeente Den Haag.
Om onze activiteiten te kunnen voortzetten is een jaarlijkse financiële ondersteuning noodzakelijk. Het kan toch niet zo zijn dat wij bijvoorbeeld de bankkosten en de fotokopieën uit onze eigen zak moeten gaan betalen.
2. Huisvest een informatiepunt verduurzaming op de begane grond van het al geruime tijd leegstaande Stadsdeelkantoor Scheveningen.
Als goed voorbeeld zien wij de Woonwinkel uit Rotterdam waar bezoekers fysiek kennis kunnen maken met diverse producten en systemen voor verduurzaming van woningen en gebouwen die daar permanent worden getoond.
3. Richt een bouwbureau in waar bewoners en ondernemers met technische vragen terecht kunnen, dit bouwbureau zou uitstekend passen in het stadsdeelkantoor Scheveningen.
4. Pak de verduurzaming per straat aan, in het verleden werd de stadsvernieuwing o.a. op Scheveningen per straat aangepakt.
5. Wil de energietransitie in Den Haag slagen zullen de normen die door de Welstandscommissie worden gehanteerd bij beschermde gebouwen en woningenaangepast moeten worden.
6. Met enige regelmaat verschijnen er nieuwe informatiefolders via o.a. het Hou van je Huisteam over verduurzaming, waarom wordt dit niet bekend gemaakt en toegezonden aan de Haagse bewonersinitiatieven?
7. Bij het aanvragen door bewoners en ondernemers van subsidie komt het regelmatig voor dat de subsidiepot voor het betreffende jaar leeg is. De aanvragen krijgt dan niets. Het moet toch mogelijk zijn om een permanente subsidieregeling per maatregel te ontwerpen zodat de aanvragers een planning kunnen maken voor het verduurzamen van hun woningen en gebouwen.

Coen Leo (VvE Benoordenhout)

Dank voor de enerverende avond. Alle punten zijn denk ik wel naar voren gebracht tijdens de Energie sessie, waaraan ikzelf heb deelgenomen i.p.v. Cas Groothuis die helaas verhinderd was.

Ik wilde graag een punt benadrukken: De meeste initiatieven (zoals de VvE waarin ik en Cas wonen in het Benoordenhout) kunnen op eigen kracht een eind komen met plannen maken voor verduurzaming, maar dan loopt het waarschijnlijk toch spaak op het onderdeel kennis, budget en financiering.

Wij hebben een studie laten uitvoeren door een adviseur, een tamelijk hoog over rapport dat ons niet echt helpt.

Waarom kan de gemeente niet een adviseurs afdeling oprichten die scans kan maken van gebouwen op verzoek, en deze scans ook in een database zet, een platform toegankelijk voor allen in Den Haag? Daarin kan dan ook een evaluatie, prijs en locatie tool aangekoppeld worden. Daarmee is kennis opbouw en kennis verspreiding geborgd.

Lauri de Boer (Bezuidenhout Deelt)

Wat ik vergeten ben is dat het heel mooi zou zijn om met DEEL en de gemeente te zorgen dat groepen die via OnzeAuto in een groep delen, begeleid kunnen worden naar een coöperatie als ze dat willen. Een

coöperatie kan delen aantrekkelijker maken omdat het goedkoper wordt en je met je groep zelf kan besluiten over je tariefstelling en welke auto's je least of koopt. Ook geeft het mogelijkheden om meer participatie van burgers te organiseren in de wijk. OnzeAuto is hier ook voorstander van.

Miriam Offermans (Haagse Voedselraad)

Bijgaande suggesties zijn mede namens de Haagse Voedselraad:

- een groen buurthuis op elke 10.000 bewoners waar ook mogelijkheid geboden wordt voedsel te telen
- stimuleren van initiatieven die vers lokaal gezond en duurzaam eten stimuleren en voedsel dichtbij brengen zoals rechtstreeks en dutch cuisine
- geef het goede voorbeeld door bij gemeentelijke diensten betere balans dierlijke en plantaardige eiwitten in catering te bepleiten conform schijf van vijf en tevens resulterende in co2 reductie stimulans biodiversiteit etc.
- zet in op toekomstbestendige wijken bij nieuwbouw
- bevorder verkoop streekproducten bij lokale supermarkten

Jose van Leeuwen (Plastic Ridders)

Als plastic ridders maak ik vele straten/parken schoon. Meerdere malen heb ik gezien dat er gemaaid wordt terwijl er vuil ligt. Resultaat, kleine stukjes plastic en afval wat vrijwel niet op te rapen is. Dit verdwijnt later in het water via waterputten.

Ook het overhandigen van plastic zakjes op de Haagse markt veroorzaakt veel afval. Voorlichting en uitdelen van duurzame tasjes zou een hoop schelen.

Marianne Edixhoven (o.a. Spinozahof)

De kern van wat er aan onze tafel "duurzame leefomgeving" steeds boven kwam was de wens tot integrale aanpak. Klimaat gaat ook over sociaal inclusief en kan vanzelfsprekend niet zonder burgerbetrokkenheid EN stevige regelgeving van de overheid. VN klimaatdoelen en dus ook mensenrechten zijn leidend. Leg dus steeds uitgave van publieke gelden, voor wat voor ontwerpopgave dan ook, altijd eerst langs deze ladders.

Voor wat de organisatie betreft: grote opkomst, complimenten!!

Voor wat betreft de diversiteit van de opkomst: blijven pushen!

Voor wat betreft mensen met een beperking.. de ruimte was niet te doen voor mensen met een gehoor probleem (omgevingsruis).

Ik weet van 2 mensen die hierdoor helaas de bijeenkomst hebben moeten verlaten.

Wellicht is het een idee volgende keer met geluiddempende schermen te werken. / En dit gegeven wellicht meegeven aan Grey Spaces, zij zullen hier vaker mee geconfronteerd worden vrees ik, en/of hier geen weet van hebben?.

Raki Ap (Indigenous Connection)

We hadden een heel mooi gesprek in deelgroep Circulariteit en er werden waardevolle en diverse inzichten gedeeld. Als nummer met de meeste stickers was bewustwording en educatie gekozen door een meerderheid van onze groep. Ik was hier ook een groot voorstander van!

Het element wat ik hieraan wil toevoegen, is het belang van diverse perspectieven die we moeten overbrengen aan de mensen en jongeren in onze stad. Zo bepleit ik voor meer kennis over de rol die

Inheemse Volkeren spelen bij het behoud van onze bossen, ecosystemen en terugdringen van grondstoffen verbruik.

Ik ben de grondlegger van Inheemse Perspectieven op klimaatverandering en dit zou hier bij passen. Een specifiek kenniscentrum in Den Haag zou helpen!

Het element mensenrechten en SDG's werd ook genoemd in een andere groep, dat sluit hier natuurlijk mooi op aan.

Verder ben ik ook een voorstander van een grondstoffencoach.

Margreet de Jonge (Voorzitter Laakhavens)

Misschien heb ik het onderwerp veiligheid in de sessie Duurzame leefomgeving gemist.

Zo niet dan graag toevoegen aan de lijst.

Voorbeeld: ik woon op de Genestetlaan (Laak). Op zich een mooie laan, maar ook een erg drukke laan. Op de fietspaden wordt hard gereden door scooters en bepaalde elektrische fietsen, die vaak ook de stoep als racebaan gebruiken, vooral de bezorgers van bepaalde diensten.

Zou mooi zijn als er plantenbakken worden geplaatst zodat hiermee de overlast voor een groot deel kan worden tegen gehouden en hiermee ook veel meer groen aanwezig is.

Oda Kok (Warm in de Wijk)

Bij veel energieinitiatieven was de behoefte aan ondersteuning door huis aan huis brieven van de Gemeente. Bij Warm in de Wijk is onze ervaring dat de Gemeente wel wil meewerken aan het maken van de brieven op adres. De **kosten** zitten in de bezorging. Dat hebben wij als wijkbewoners zelf gedaan. Meteen ene goede gelegenheid om met burens in gesprek te gaan.

Mireille Hollaar (Stichting Zelfvoorzienende Leefhectaren)

Inheemse / Natuurvolkeren sprekers in de bijeenkomsten bij Duurzaam Den Haag is ons dringende verzoek, waarbij wij hen ook vragen kunnen stellen, zoals bijvoorbeeld over Klimaat, omgang met Natuur en opwarming van de Aarde.

Omdat aangetoond is dat vele Inheemse Volkeren precies weten waar onze klimaat- en meer problemen door komen en wat eraan te doen is, mede zijzelf al eeuwenlang de Aarde volledig heel laten, sterker nog slechts een weinig overgebleven aantal Inheemse mensen beschermen wel 80% van de biodiversiteit in Bossen en Regenwouden. Met andere woorden zijn zij DE ECHTE "professionals" en geen betere ecologische- of klimaatadviseurs om in de arm te nemen als zij.

En ook om met elkaar de documentaire Aluna, an Ecological Warning from The Kogi People te kijken, of dat Duurzaam Den Haag die aan alle deelnemers rondstuurt zodat men die thuis kan bekijken en tijdens een bijeenkomst met elkaar te bespreken:

<https://www.alunathemovie.com/>

En de KIVA ceremonie documentaire die door een Nederlandse Vrouw Marijke Kodden gemaakt is en waarin te zien is wat afgezanten van Inheemse Natuurvolkeren van over de hele wereld doen om de Aarde heel te houden en voor WereldVrede:

<https://kiva-wisdomkeepers.com/>

Ook zullen bijeenkomsten met Inheemse Sprekers ons enorm veel "wielen opnieuw uitvinden" besparen.

Daarbij weet "onze" wetenschap het vaak niet of niet zeker, vooral niet op lange termijn, wat de gevolgen zijn van dingen die wij hier "uitvinden", of oplossingen die wij hier bedenken, zoals bijvoorbeeld wat de gevolgen zijn van heel diep in de Aarde boren en stoffen uit de Aarde halen en windmolens op Zee zetten, terwijl bijvoorbeeld en onder andere de Kogi de gevolgen daarvan wel en ook nog precies weten.

Daarom, dit is echt een noodzaak, heel dringend verzoek!

Hans Grijzen (Gasvrij Scheveningen)

Om bewustwording te bevorderen onder bewoner-eigenaren, huurders en ondernemers van Scheveningen en Den Haag om te gaan verduurzamen stel ik voor om bustochten te organiseren naar de Woonwijzer Winkel in Rotterdam. Hier kan dan onder deskundige leiding uitleg gegeven worden over de diverse mogelijkheden die genomen kunnen worden voor de woning en bedrijf.

Klimaatmakers

Huidige/toekomstige activiteiten

Onderwijs met impact:

Klimaatmakers betreft jongeren/buurt in Den Haag bij het realiseren van een duurzame en eerlijke stad door Onderwijs met Impact. Startpunten hierbij zijn:

- Jongeren hebben veel energie en goede ideeën voor het creëren van een aantrekkelijk, klimaatbestendig en eerlijk den Haag. Maar de ontsluiting van deze energie en ideeën van verschillende groepen is niet vanzelfsprekend.
- De klimaatuitdagingen kunnen fungeren als startpunt voor goed en leuk onderwijs.
- Klimaatmakers en de Johande Witt scholengroep grijpen bovenstaande kansen aan in twee nieuwe "Onderwijs met Impact" programma's die ze ontwikkelen: "Ons klimaatbestendige stadsdeel" en "Verbeeldingen van een duurzame toekomst van leven met water". De programma's gaan begin 2024 van start. In de komende jaren willen we de programma's uitbouwen naar andere scholen.

Het mes snijdt aan drie kanten:

- De scholieren gaan aan de slag met onderzoekend en ontwerpend leren op het thema aantrekkelijke stad van de toekomst/ klimaatadaptatie
- Dit genereert voor het stadsdeel nieuwe ideeën vanuit de buurt voor een klimaatbestendige en eerlijke toekomst. Het programma sluit aan op beleid/projecten van de gemeente, hoogheemraadschap en ontwikkelaars (zijn we mee bezig)
- Ook voor scholen die worstelen om de roosters rond te krijgen in het aantrekkelijk als bewoners/maatschappelijke partners bijdragen aan kwalitatief goed onderwijs waar de leerlingen enthousiast van worden.

Klimaatpaviljoen: Een ruimte om ideeën van bewoners voor een klimaatbestendige en eerlijke stad te delen met partners om deze verder te brengen (nog in de fase van verkenning/programma van eisen)

Naast onderwijsprogramma's werkt Klimaatmakers aan een Haags Klimaatpaviljoen. In het Klimaatpaviljoen komt een interactieve expositie die is opgebouwd uit ideeën en verbeeldingen uit de stad voor een duurzame en eerlijke klimaattransitie. De scholenprogramma's en de klimaatwerkplaatsen

die we in wijken organiseren leveren ieder jaar honderden nieuwe ideeën en verbeeldingen/ontwerpen van scholieren en bewoners op. Een van de krachten van het de Klimaatmakers is de support bij de presentatie, conservatie en documentatie van deze ideeën in geannoteerde ontwerpen, maquettes, kunstwerken. Naast de interactieve tentoonstelling willen we in het Klimaatpaviljoen het burgerklimaatlaboratorium Het Haags Bakkie bouwen met experimenten over wat klimaatverandering voor de stad betekent.

In het klimaatpaviljoen worden de ideeën van onderop in verband gebracht met lopende ontwikkelingen en projecten in de stad. We bouwen zo een interactieve expositie met objecten die iets vertellen over de transitie naar een klimaatbestendige, duurzame en eerlijke stad, buurt of straat. Hierbij gaat het zeker niet alleen over technische innovaties. Dit gaat ook over duurzame gemeenschappen van de toekomst, en over nieuwe vormen van samenwerking die ervoor zorgen dat de stad voor arm en rijk aantrekkelijk blijft. Aan de hand van de expositie gaan we in het Klimaatpaviljoen verder in gesprek over de toekomst van het leven in Den Haag nu het klimaat verandert.

Vergroening 10 buitenruimten bij bedrijfspanden in woonwijken (nog in de ideeënfase)

We zien dat een deel van de winkels/bedrijven die geen vergunning hebben voor buitenactiviteiten hun buitenruimte in woonwijken er kaal bij laat liggen. Klimaatmakers zou graag met Duurzaam Den Haag een project opzetten om in samenwerking met de ondernemers en andere buurtorganisaties 10 van deze plekken te vergroenen in de periode 2024-2026.

Welke uitdagingen zie je bij het uitvoeren van deze activiteiten? / Wat heb je nodig om ervoor te zorgen dat deze acties succesvol zijn?

1. Ruimte voor experiment vanuit bewoners, en tegelijk ook samenwerking met Gemeente, Duurzaam Den Haag, Hoogheemraadschap (wordt aan gewerkt)
2. Financiële steun voor ontwikkeling, coördinatie en materialen voor deze programma's
3. We stellen een experiment voor met het de verdere operationalisering van het "groen tenzij" principe. Kan de gemeente voor (bijvoorbeeld in een van de gebieden waar we aan de slag gaan met het onderwijsprogramma) voor de openbare ruimte op kaart alle plekken aangeven waar geen kabels/leidingen/verkeer/geplande projecten/structurele belemmeringen voor groen zijn? Dan wordt ook voor bewoners duidelijk waar in de openbare ruimte kansen liggen voor vergroening. Wij zien heel veel ruimte: wat bijvoorbeeld te denken van alle straten waar nu aan twee kanten auto's geparkeerd staan? We willen hierbij niet wachten op minder auto's. Als we in hele straten gaan experimenteren met halfverharding aan twee kanten zien we hoe al de stad er al heel anders uit kan zien. Dit kan andere initiatieven een boost geven.